

Előszó

MÚZEUMBA JÁRNI IZGALMAS, MARADANDÓ élmény – de szükséges-e erről elméleti igényű, elemző könyvet írni? A gyűjtemények szövevényes története, és mai, gyakran színpadias kiállításuk kérdései régről vonzottak, ám csak egy nagyon erős külföldi tapasztalás adta meg a lökést ahhoz, hogy erről írjak is. Doktori képzésem részeként, Fulbright-ösztöndíjas-ként egy évet töltöttem New Yorkban, ahol nyilvánvalóvá vált számomra, a múzeumok látványos sikereinél csupán a mögöttük meghúzódó ellentmondások markánsabbak, s ez a kettősség az ezredforduló kultúrájának egyik legsokrétűbb jelensége.

PhD-disszertációmmal (1999) azonban hamar elégedetlen lettem. Minél több szakemberrel beszéltem, annál inkább kitűnt, száraz, elméleti levezetéseim köszönő viszonyban sem állnak a közgyűjtemények valós működésével. Az idegen szavakkal terhelt, belterjes stílus is csak akadályozta, hogy gondolataim olvasókra leljenek. Kezdtém gyanítani, azért bújok a szakki-fejezések mögé, mert a felvetett problémákra sokkal árnyaltabb válaszok indokoltak.

Le kellett mondani a hangzatos, de sematikus kijelentésekről, s minél több oldalról, közérthető nyelven körüljárni egy-egy dilemmát. Míg például a kísérleti fizika tárgyalásához alighanem nélkülözhetetlen a szaknyelv, ma már egyértelműen hiszem, hogy – számos hasonló, fölöslegesen kódolt kulturális kérdésen túl – a múzeumnak még a legfilozofikusabb kérdései is egyként érthetően tálalhatóak a szakma és a képzett értelmiségi közönség számára.

Jelen kötet ezen öt éves szemléletváltásom alatt született tanulmányokból és előadásokból válogat. Az első rész bölcseleti igényű elemzésekből épül fel. Áttekinti a nyugati múzeumi diskurzust, továbbviszi egy-egy szálát, s rendre összeveti gyakorlati példákkal. A második rész esettanulmányokat vonultat fel. Ösztöndíjak segítségével alkalmam nyílt néhány múzeumi központban hosszabban, illetve több alkalommal körülnézni; saját benyomásaimat, az ottani kollégák véleményét és a szakirodalmat fontam egybe beszámolókká.

Mindkét rész kiemelt célja a hazai múzeumi közeg jelenségeinek legalább részleges beágyazása a nemzetközi összefüggésekbe. Mivel idehaza csak most születik a korszerű múzeumi közbeszéd, ehhez nem minden ponton könnyű, de éppen ezért annál fontosabb kapcsolódni. Ezt elősegítendő állítottam össze a széles merítésű bibliográfiát is, hiszen az érdemi vitához alapfeltétel lenne a külhoni források ismerete.

Esztéta háttérernél fogva a vizsgálatok középpontjában művészeti gyűjtemények állnak. A múzeum azonban mind történetében, mind mai fejlődésében csak a különböző gyűjtemények kölcsönhatásában értelmezhető helyesen. Ezért törekedtem a történeti, néprajzi és más anyagok szempontjainak érvényesítésére is.

A leíró részek gyakran vezetnek normatív következtetésekhez. A véleményalkotás a kultúra egyik legfontosabb velejárója. Egy műtárgyról, kiállításról, múzeumi épületről, a múzeumi vezetés gazdasági lépéseiről, sőt akár etikai vállalhatóságáról természetes nyilvánosan beszélni. A vélemény megosztása másokkal része az élmény feldolgozásának. A kultúra ezáltal közösséget teremt; a múzeum – elvben – a civil társadalom aktív közttere.

A vita segíthet legjobban elkerülni a dogmatikus ítéletalkotást is. A cél ugyanis nem valamely végleges igazság megtalálása a múzeumi világ dilemmáiról, hanem a folytonos, élő diskusszió. Szándékom szerint jelen kötetben még a kifejezetten normatív megállapítások is elég nyitottak ahhoz, hogy e közbeszéd élénkítéséhez járuljanak hozzá.

* * *

A kötetben minden korábban megjelent tanulmány vagy elhangzott előadás módosított formában szerepel. Hol rövidítettem, hol kiegészítettem a szövegeket; igyekeztem kiszűrni az ismétléseket, néhol több írást összevontam. A könyv végén megadom az írárok eredeti megjelenési helyét. Köszönöm a publikációkat kritikájukkal előmozdító főszerkesztők – különösen András Gábor (*Műértő*), P. Szűcs Julianna (*Mozgó Világ*) és Wesely Anna (*BUKSz*) – segítségét.

Az írárok megszületését támogatta a Kállai Ernő Műkritikusi Ösztöndíj, a Soros Alapítvány, a British Council, az ausztrál kormány ösztöndíja, és az MTA Művészettörténeti Intézete, ahol 2002 óta dolgozom. Köszönöm Beke László igazgatónak és Pataki Gábor igazgatóhelyettesnek, hogy múzeumi kutatásomat minden tekintetben segítették.

A külföldi szakembereken túl számos hazai kolléga – többek között Basics Beatrix (Magyar Nemzeti Múzeum), Bodó Sándor (Budapest Történeti Múzeum), Frazon Zsófia (Néprajzi Múzeum), Geskó Judit (Szépművészeti Múzeum), Zwickl András (Magyar Nemzeti Galéria) és Vámos-Lovay Zsuzsanna (Iparművészeti Múzeum) – osztotta meg velem kritikai észrevételeit. A közelmúltban idehaza megjelent két múzeumi tanulmánykötet szerzője, Fejős Zoltán és György Péter beszélgetéseinkben szintén igen sok hasznos ötletet adott. A legnagyobb hálával Radnóti Sándornak tartozom, aki emberileg és szakmailag egyaránt mindig előrevívó kritikával támogatta munkámat: egykori témavezetőmként a még meglehetősen nehézkes első közléseimet a múzeumi diskurzushoz ugyanúgy, mint e kötet szakmai lektoraként. Nagyon köszönöm a szerkesztő, Leiszter Attila és a kiadó munkatársainak konstruktív segítségét. Külön köszönet illeti a kötet anyagi támogatóit, akik minimális adminisztráció mellett, gyorsan és készségesen segítettek.

Ébli Gábor